

MARIA TRZĘSOWSKA

SPÓŁECZNO-EKONOMICZNE UWARUNKOWANIA DOBORU
PARTNERÓW DO MAŁŻEŃSTWA W NIEMIECKIEJ REPUBLICIE
DEMOKRATYCZNEJ

Opracowanie to stanowi wycinek badań nad rozwojem ludności w NRD ze szczególnym uwzględnieniem aspektu rozwoju demograficznego. Punktem wyjścia naszych rozważań stała się reprodukcja ludności. Na proces ten mają wpływ niewątpliwie zmiany w strukturze małżeństw oraz wahania w częstości zawierania małżeństw. Dlatego też szerzej zajęliśmy się zagadnieniem doboru partnera do małżeństwa. Interesował nas dobór współmałżonka według trzech kryteriów: 1) wieku, 2) stanu cywilnego i 3) miejsca zamieszkania. W opracowaniu staraliśmy się znaleźć czynniki wpływające na zmiany w doborze partnerów do małżeństwa oraz chcieliśmy znaleźć kierunek tego doboru.

W każdym z wyżej wymienionych zagadnień wyodrębniliśmy początkowo aspekt metodologiczny, a następnie empiryczny. Zakres chronologicznego opracowania obejmuje lata 1946 - 1973. Z uwagi na niedostępność danych za wszystkie lata, zmieniliśmy niekiedy daty końcowe badanego okresu. Również ze względu na zbyt dużą ilość niektórych danych nie przytaczaliśmy ich za każdy rok.

Materiał źródłowy empirycznego opracowania stanowiły roczniki statystyczne i ludnościowe Niemieckiej Republiki Demokratycznej (Statistisches Jahrbuch 1965 - 1972 i Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch 1965 - 1974). Rozporządzący materiał umożliwił zbadanie wielu aspektów zagadnienia małżeństw w NRD, jednak analiza niektórych danych była utrudniona różnorodnym układem tablic. Zbytняя agregacja danych również eliminowała ich przydatność.

Zakres terytorialny naszych rozważań obejmuje Niemiecką Republikę Demokratyczną w granicach, w których znajduje się 15 okręgów. Pomiędzy tymi okręgami zachodzą istotne różnice pod względem zagęszczenia ludności, rozwoju ekonomicznego, struktury społeczno-zawodowej oraz struktury demograficznej.

Na proces reprodukcji ludności, a tym samym jego części składowej, tj. dobór współmałżonka, ma wpływ struktura demograficzna ludności, rozwój społeczno-gospodarczy oraz struktura zawodowa ludności.

W niniejszym opracowaniu scharakteryzowaliśmy następujące determinanty: gęstość zaludnienia, strukturę ludności według płci, stanu cywilnego oraz wieku, strukturę zawodową ludności, dochody miesięczne ludności, oszczędności i zasoby mieszkaniowe oraz stopień rozwoju gospodarczego okręgów. Dla nas było istotne znaleźć wpływ wyżej wymienionych czynników na proces zawierania związków małżeńskich.

Jako pierwszą z charakterystyk omówimy gęstość zaludnienia. Zależy ona od wielu cech; do najważniejszych zaliczamy cechy środowiska gospodarczego oraz poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. W NRD przypada średnio 157 osób na 1 km² (tab. 1). W poszczególnych okręgach

Tabela 1

Gęstość zaludnienia według okręgów na 1 km²

Okręg	1964	1973	
		bezwzględne liczby	rok 1964=100
Berlin	2659	2702	101,6
Cottbus	101	105	104,0
Drezno	280	275	98,2
Erfurt	170	170	100,0
Frankfurt	91	96	105,5
Gera	183	185	101,1
Halle	220	217	98,6
Karl-Marx-Stadt	348	334	96,0
Lipsk	305	295	96,7
Magdeburg	115	113	98,3
Neubrandenburg	58	59	101,7
Poczdám	89	90	101,1
Rostock	118	122	103,4
Schwerin	68	69	101,5
Suhl	142	143	100,7
NRD	157	157	100,0

Źródło: Obliczono na podstawie Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch DDR .1965, 1966, 1974.

zaludnienie waha się od 59 do 334 osób na 1 km². Najwyższe zagęszczenie ma okręg Karl-Marx-Stadt, następnie okręg Lipsk, Drezno i Halle. Zwiększała się zwłaszcza ludność w miastach, która wyraźnie była skorelowana z inwestycjami przemysłowymi. Najmniej zaludnione są północne okręgi Neubrandenburg i Schwerin.

Nieustanny wzrost ludności na km² (zwłaszcza w okresie dziesięciolecia powojennego) był wzrostem rekompensującym straty wojenne i ubytki migracyjne. Jedynym czynnikiem wzrostu liczby ludności w NRD był ruch naturalny, który dał w efekcie przyrost naturalny do 1968 r., bowiem później następuje przewaga zgonów nad urodzeniami.

Największą dynamiką wzrostu liczby ludności charakteryzuje się okręg Magdeburg. Okręg Karl-Marx-Stadt, Lipsk, Drezno, Halle, a więc okręgi najbardziej zagęszczone wykazują przez ostatnie kilka lat najwyższe tempo spadku liczby ludności. Istnieje więc tendencja do równomiernego rozmieszczenia ludności w NRD. Zauważyliśmy, że pomiędzy gęstością zaludnienia a liczbą zawieranych małżeństw istnieje dodatnia korelacja.

Przejdźmy obecnie do omówienia zagadnienia feminizacji, czyli relacji liczebnej kobiet do mężczyzn. Poziom feminizacji najczęściej mierzymy liczbą kobiet przypadającą na 100 mężczyzn. Można mówić o feminizacji ogólnej, gdy bierzemy pod uwagę ogół mężczyzn i kobiet oraz feminizacji cząstkowej, jeśli bierzemy pod uwagę poszczególne roczniki lub grupy roczników. Według spisu ludności z 1946 r. liczba kobiet w wieku od 20 - 40 lat na obecnym terytorium Niemieckiej Republiki Demokratycznej była przeszło dwukrotnie większa niż liczba mężczyzn w tym samym wieku, a na 100 mężczyzn przypadało 135 kobiet. W miarę upływu czasu od II wojny światowej obniża się poziom feminizacji (tab. 2). Należy zaznaczyć, iż NRD zajmuje jedno z pierwszych miejsc wśród państw charakteryzujących się nadwyżką kobiet nad mężczyznami

Tabela 2

Udział mężczyzn i kobiet w ogólnej liczbie ludności

Rok	Procent ludności		Kobiety na 100 mężczyzn
	mężczyźni	kobiety	
1939	48,9	51,1	104
1946	42,5	57,5	135
1950	44,4	55,6	125
1955	44,7	55,3	124
1956	44,7	55,3	124
1957	44,8	55,2	123
1958	44,9	55,1	123
1959	45,0	55,0	122
1960	45,1	54,9	122
1961	45,1	54,9	122
1962	45,2	54,8	121
1963	45,3	54,7	121
1964	45,6	54,4	119
1965	45,7	54,3	119
1966	45,7	54,3	119
1967	45,8	54,2	118
1968	45,9	54,1	118
1969	46,0	54,0	118
1970	46,1	53,9	117
1971	46,2	53,8	117
1972	46,2	53,8	116
1973	46,3	53,7	116

(ZSRR — 124, Austria — 115, NRF — 111 kobiet na 100 mężczyzn). Najbardziej sfeminizowane okręgi tworzą trójkąt w południowo-zachodniej części kraju (okręgi: Lipsk, Karl-Marx-Stadt, Drezno). Wysunięte najbardziej na północ okręgi są najmniej sfeminizowane (tab. 3 i ryc. 1).

Tabela 3

Udział mężczyzn i kobiet w ogólnej liczbie ludności według okręgów

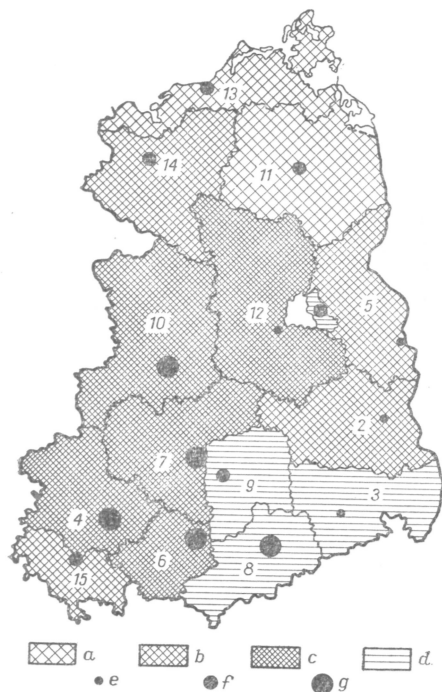
Okręg	Ludność w procentach				Liczba kobiet na 100 mężczyzn	
	mężczyźni		kobiety			
	1965	1974	1965	1974	1965	1974
Berlin	44,0	45,1	56,0	54,9	127	122
Cottbus	46,7	47,1	53,3	52,9	114	113
Drezno	44,9	45,5	55,1	54,5	123	120
Erfurt	45,8	46,6	54,2	53,4	118	114
Frankfurt	46,4	47,1	53,6	52,9	115	112
Gera	45,7	46,3	54,3	53,7	119	116
Halle	46,2	46,7	53,8	53,3	117	114
Karl-Marx-Stadt	45,0	45,6	55,0	54,4	123	119
Lipsk	44,9	45,6	55,1	54,4	123	119
Magdeburg	45,8	46,5	54,2	53,5	118	115
Neubrandenburg	46,9	47,6	53,1	52,4	113	110
Poczdám	45,8	46,5	54,2	53,5	118	115
Rostock	47,0	47,4	53,0	52,6	113	111
Schwerin	46,2	47,0	53,8	53,0	116	113
Suhl	46,5	47,1	53,5	52,9	115	112

Źródło: Statistisches Jahrbuch der DDR 1966, 1974.

Na ogół mówi się, że poziom feminizacji wyznaczają następujące czynniki: relacja noworodków według płci, odmienny porządek wymierania mężczyzn i kobiet oraz różne częstotliwości migracji mężczyzn i kobiet. Pierwszy z tych czynników jest najbardziej ustabilizowany, bowiem na 1000 urodzeń przypada 482 urodzeń dziewcząt. Jeśli chodzi o częstotliwość zgonów mężczyzn jest ona znacznie wyższa we wszystkich grupach wieku, aniżeli kobiet, zwłaszcza w wieku niemowlęcym i po 40 roku życia. Wzrost liczby zgonów mężczyzn potęgują klęski, jak np. kryzysy gospodarcze, wojny. Niemiecka Republika Demokratyczna jest państwem ludzi starych, zajmując pod tym względem pierwsze miejsce w świecie, bowiem 16% ludzi ma 65 lat i więcej. Należy przy tym zaznaczyć, iż proces starzenia się ludności sprzyja kształtowaniu się przewagi kobiet. Bardzo zmiennym czynnikiem kształtującym poziom feminizacji są migracje.

Konsekwencje poziomu feminizacji są takie, że w okręgach o największej przewadze liczebnej kobiet nad mężczyznami zawierano najwięcej małżeństw. Poziom feminizacji częściowej bardzo zmienił się na

korzyść kobiet. Przewaga kobiet zaznacza się obecnie w grupie wieku od 35 do 40 lat. W porównaniu z ubiegłym dziesięcioleciem poziom feminizacji cząstkowej przesunął się o 5 roczników w dół. W młodszych grupach wieku nadal przewagę liczebną mają mężczyźni, a wynika to z liczniejszych urodzeń chłopców niż dziewcząt.

Ryc. 1. Liczba kobiet na 100 mężczyzn i częstość zawierania związków małżeńskich w 1972 r.

1 — Berlin, 2 — Cottbus, 3 — Drezno, 4 — Erfurt, 5 — Frankfurt, 6 — Gera, 7 — Halle, 8 — Karl-Marx-Stadt, 9 — Lipsk, 10 — Magdeburg, 11 — Neubrandenburg, 12 — Poczdam, 13 — Rostock, 14 — Schwerin, 15 — Suhl
 a — poniżej 111, b — 112-114, c — 115-117, d — 118 i więcej, e — 7,5, f — 7,6-8,0, g — G,17

Dane o strukturze ludności według stanu cywilnego w ujęciu przestrzennym mieliśmy jedynie za 1964 r. Stwierdziliśmy że wówczas 36,2% ludności było stanu wolnego, 51,8% żonaty i zamężny, oraz po 9,5% stanu owdowiałego i tyleż samo rozwiedzionych. Najwięcej kawalerów było w okręgu Neubrandenburg, panien w Rostocku, okręgi południowe NRD skupiały najwięcej osób w stanie małżeńskim. W Berlinie, okręgu Drezno i Frankfurt zamieszkiwało najwięcej osób owdowiałych i rozwiedzionych (tab. 4). Strukturę demograficzną ludności według spisu z dnia 31 XII 1971 r. obrazuje załączona piramida wieku. Ma ona zwężoną podstawę. Wyrwy w starszym wieku powstały skutkiem obydwóch wojen światowych, ubytki ludności w wieku produkcyjnym natomiast z powodu emigracji zagranicznych.

W NRD w wyniku niekorzystnej sytuacji demograficznej uległa zachwianiu równowaga na rynku pracy. Liczba będącej do dyspozycji męskiej siły roboczej była bardzo mała. Przez zwiększoną aktywizację zawodową kobiet udało się zrekompenzować dużą część silnego ubytku

Tabela 4

Ludność według stanu cywilnego i płci na 31 XII 1964 r.

Okręg	Ludność według stanu cywilnego				Na 100 ludności było			
	wolny	żonaty	owdowiały	rozwieziony	wolnych	żonaty	owdowiały	rozwiezionych
Mężczyźni								
NRD	2974,1	4259,6	228,1	89,9	39,4	56,4	3,0	1,2
	167,5	266,2	12,8	14,3	36,3	57,8	2,8	3,1
Berlin								
Rostock	169,3	194,1	8,7	3,5	45,1	51,7	2,3	0,9
Schwerin	112,9	140,6	10,4	2,1	42,4	52,9	3,9	0,8
Neubrandenburg	133,3	144,8	8,6	2,4	46,1	50,1	3,0	0,8
Poczdami	202,6	276,2	14,8	6,6	40,5	55,2	3,0	1,3
Frankfurt	121,2	158,6	9,2	3,0	41,5	54,3	3,2	1,0
Cottbus	147,9	208,7	11,2	2,8	39,9	56,3	3,0	0,8
Magdeburg	237,7	330,7	19,1	5,7	40,1	55,7	3,2	1,0
Halle	341,5	491,9	25,8	9,6	39,3	56,6	3,0	1,1
Erfurt	319,7	310,7	16,9	5,1	39,8	56,2	3,1	0,9
Gera	129,1	187,4	9,1	3,8	39,2	56,8	2,8	1,2
Suhl	93,3	145,0	7,6	1,8	37,7	58,5	3,1	0,7
Drezno	311,0	474,3	24,7	10,9	37,9	57,8	3,0	1,3
Lipsk	253,7	382,4	20,2	8,0	38,2	57,6	3,0	1,2
Karl-Marx-Stadt	333,4	548,0	29,0	10,3	36,2	59,6	3,1	1,1
Kobiety								
NRD	3039,9	4361,5	1358,7	323,1	33,5	48,0	15,0	3,5
	181,3	268,3	102,4	43,6	30,4	45,1	17,2	7,3
Berlin								
Rostock	167,4	199,1	52,6	11,7	38,9	36,2	12,2	2,7
Schwerin	115,1	144,2	44,0	8,6	36,9	46,2	14,1	2,8
Neubrandenburg	126,9	148,7	45,1	7,6	38,7	45,3	13,7	2,3
Poczdami	198,5	282,9	91,1	20,7	33,5	47,7	15,3	3,5
Frankfurt	115,9	160,3	94,8	10,4	33,9	47,0	16,1	3,0
Cottbus	147,6	214,9	64,1	10,7	33,8	49,2	14,6	2,4
Magdeburg	235,2	337,8	108,4	21,2	33,5	48,1	15,4	3,0
Halle	339,9	504,4	144,3	32,1	33,3	49,5	14,1	3,1
Erfurt	235,0	318,5	93,7	20,9	35,2	47,7	14,0	3,1
Gera	128,4	189,0	55,9	13,9	33,2	48,8	14,4	3,6
Suhl	98,5	146,1	41,5	7,3	33,6	49,8	14,1	2,5
Drezno	325,1	488,5	162,8	40,9	32,0	48,0	16,0	4,0
Lipsk	270,0	393,1	122,1	32,6	33,0	48,1	14,9	4,0
Karl-Marx-Stadt	355,1	565,8	175,9	40,9	31,2	49,7	15,5	3,6

Źródło: Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch der DDR 1966.

Tabela 5

Zmiany w liczbie zawodowo czynnych

Rok	Ludność w wieku zdolności do pracy w mln		Zawodowo czynni bez uczniów		
	razem	kobiety	razem	w tym kobiety	
			w mln		w % do zawodowo czynnych
1950	11,78	6,53	7,27 ^a	3,10 ^a	42,6 ^a
1960	10,54	5,58	7,69	3,46	44,9
1964	9,93	5,15	7,66	3,53	46,4
1968	9,88	5,05	7,71	3,66	47,5
1970	9,88	5,01	7,77	3,75	48,2

^a Dane dotyczą 1952 r.

Źródło: Statistisches Jahrbuch der DDR 1971.

ludności męskiej w wieku zdolności do pracy i zmniejszyć efektywne straty siły roboczej w gospodarce narodowej (tab. 5). Stopień zatrudnienia kobiet (zatrudnione+uczennice : ludność zdolna do pracy) wzrastał z roku na rok i wyniósł w 1970 r. około 79%.

Za syntetyczny miernik rozwoju społeczno-gospodarczego NRD można uznać udział ludności utrzymującej się ze źródeł rolniczych w ogólnej liczbie ludności, który wyniósł 15,2%. Natomiast z przemysłu utrzymywało się 41,8%, z handlu 11,6%, z budownictwa 6,3%, z transportu 7,1%.

Tabela 6

Zatrudnieni według działów gospodarki (w tysiącach)

Rok	Przemysł	Rzemiosło produkcyjne	Budownictwo	Rolnictwo i leśnictwo	Transport i łączność	Handel	Inne gałęzie produkcyjne
1960	2768	414	470	1304	554	890	96
1961	2775	402	456	1278	563	902	106
1962	2749	404	457	1280	567	879	116
1963	2752	395	458	1255	564	860	111
1964	2791	398	458	1202	560	872	132
1965	2796	393	469	1179	553	885	136
1966	2804	396	468	1147	550	884	150
1967	2817	402	483	1124	545	884	172
1968	2821	406	516	1068	540	876	181
1969	2823	407	559	1026	551	868	181
1970	2838	404	573	997	564	858	181
1971	2849	398	561	986	563	847	213

Źródło: Statistisches Jahrbuch der DDR 1972.

Liczba zatrudnionych w przemyśle stale rośnie dochodząc obecnie do 3 mln zatrudnionych. W ostatnim dziesięcioleciu najwyższe tempo wzrostu zatrudnionych zaznacza się w dziale budownictwa, spada natomiast liczba zatrudnionych w rolnictwie, leśnictwie i handlu (tab. 6). Różnice w strukturze zatrudnienia, jakie istnieją pomiędzy okręgami, świadczą o zróżnicowanym stopniu uprzemysłowienia. Okręgi o najwyższym odsetku zawodowo czynnych w przemyśle to Karl-Marx-Stadt, a w dalszej kolejności Drezno, Gera, Halle, Suhl i Lipsk. Okręg Neubrandenburg, Schwerin i Frankfurt charakteryzują się stosunkowo dużym udziałem zatrudnionych w rolnictwie. Należy zwrócić uwagę, iż w okręgach Karl-Marx-Stadt i Halle o największym odsetku zatrudnionych w przemyśle oraz w okręgu Magdeburg o największym odsetku utrzymujących się z rolnictwa zawierano najwięcej małżeństw.

O zamożności obywateli świadczą w pewnym stopniu ich dochody i oszczędności. Dochód miesięczny w ostatnim dziesięcioleciu wzrósł o 500 marek na gospodarstwo domowe (tab .7). A jak kształtowały się oszczęd-

Tabela 7

Bilans dochodów realnych robotników i urzędników na gospodarstwo domowe i miesiąc w cenach efektywnych (w markach)

Rok	Docho- dy z pra- cy brutto	W tym w formie pienięż- nej	Docho- dy ze społecz- nego fundu- szu	Docho- dy bruto ogółem	W tym w formie pienięż- nej	Dochód realny rozpo- rządzal- ny	W tym dochody netto	Rzeczy- wiste spożycie docho- dów real- nych
1960	775	759	222	997	842	890	734	810
1963	828	809	244	1072	900	955	784	878
1964	852	833	253	1105	925	987	807	901
1965	885	867	268	1153	965	1030	843	940
1966	927	905	277	1205	1007	1075	878	983
1967	976	953	306	1282	1060	1144	922	1033
1968	989	967	329	1318	1087	1180	948	1070
1969	1047	1027	355	1402	1153	1254	1005	1129
1970	1095	1076	389	1484	1208	1326	1050	1198

Źródło: Statistisches Jahrbuch der DDR 1972.

ności we wszystkich okręgach pokazuje tab. 8. Najwyższe wkłady oszczędnościowe na głowę przypadają w okręgach uprzemysłowionych Karl-Marx-Stadt, Suhl i Gera. Ponadto stwierdziliśmy, iż w tych okręgach były najwyższe współczynniki małżeństw, czyli istnieje dodatnia współzależność między oszczędnościami, a liczbą zawartych małżeństw.

Ważnym czynnikiem natury ekonomicznej jest możliwość otrzymania mieszkania dla nowo powstającej komórki społecznej tj. rodziny. Okres

wyczekiwania na mieszkanie, ewentualnie możliwość zamieszkiwania przyszłego małżeństwa u boku rodziców działa w pewnym stopniu hamująco na zawieranie związków małżeńskich. W Niemieckiej Republice Demokratycznej jest ponad 6 mln mieszkań dla 17 mln ludności i na jedno mieszkanie przypada średnio 2,83 mieszkańca, sytuacja jest więc niewątpliwie korzystna. Przeważnie są to mieszkania 2- i 3-pokojowe. Stanowią one bowiem 70% ogółu mieszkań. Najwięcej komfortowych mieszkań, tzn. pięciopokojowych i większych mają okręg Erfurt — 11% i Suhl 10%. Okręgi ekstremalne pod względem powierzchni mieszkaniowej to Karl-Marx-Stadt (51,9 m²) i Erfurt (64,1 m²). Jak bardzo pogorszyła się sytuacja mieszkaniowa w ostatnim dziesięcioleciu w NRD obrazują załą-

Tabela 8

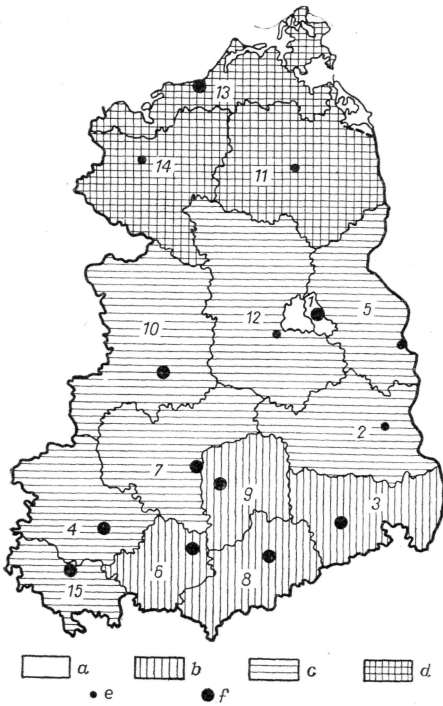
Oszczędności ludności według okręgów

Okręg	Oszczędności ludności (w mln marek)			Oszczędności na głowę ludności		
	1960	1970	1971	1965	1970	1971
Berlin	948	2 967	3 151	1 571	2 738	2 897
Cottbus	879	2 718	2 916	1 937	3 166	3 372
Drezno	2 142	6 408	6 869	2 071	3 419	3 678
Erfurt	1 147	3 527	3 761	1 646	2 811	2 994
Frankfurt	647	1 844	1 967	1 694	2 718	2 873
Gera	869	2 604	2 778	2 125	3 531	3 756
Halle	1 787	5 237	5 571	1 635	2 716	2 900
Karl-Marx-Stadt	2 478	7 337	7 869	2 149	3 577	3 801
Lipsk	1 559	4 682	5 011	1 860	3 135	3 377
Magdeburg	1 314	3 865	4 100	1 739	2 931	3 134
Neubrandenburg	613	1 714	1 818	1 669	2 683	2 851
Poczdami	1 098	3 277	3 502	1 736	2 893	3 091
Rostock	811	2 269	2 428	1 630	2 645	2 815
Schwerin	603	1 768	1 881	1 808	2 961	3 149
Suhl	603	1 932	2 079	1 993	3 494	3 757
NRD	17149	52 149	55 721	1 835	3 057	3 270

Źródło: Statistisches Jahrbuch der DDR 1972.

zione ryc. 2 i 3. W okręgach południowo-wschodnich kraju oraz w Berlinie przypada najmniej osób na izbę mieszkalną, tam też zawiera się najwięcej małżeństw. Wyjątek stanowi okręg Rostock, bowiem tam występuje najgorsza sytuacja mieszkaniowa, a mimo to stanęło wiele par na ślubnym kobiercu (tab. 9).

Charakterystykę gospodarki narodowej zacniemy od okręgu Karl-Marx-Stadt, zatrudniającym w NRD najwięcej ludności w kraju (12%), skupającego 58,2% przemysłu tekstylnego, ponadto przemysł lekki, elektrotechniczny i spożywczy. Na 15 okręgów w granicach NRD okręg

Ryc. 2. Liczba osób na izbę i częstość zawierania związków małżeńskich w 1961 r.

1 — Berlin, 2 — Cottbus, 3 — Drezno, 4 — Erfurt, 5 — Frankfurt, 6 — Gera, 7 — Halle, 8 — Karl-Marx-Stadt, 9 — Lipsk, 10 — Magdeburg, 11 — Neubrandenburg, 12 — Poczdam, 13 — Rostock, 14 — Schwerin, 15 — Suhl-
 et — 2,4-2,7; b — 2,8-3,1; c — 3,2-3,6; d — 3,6-7,5; e — 7,6-9,9; f — ponad 10,0 małżeństw na 1000 mieszkańców

Ryc. 3. Liczba osób na izbę i częstość zawierania związków małżeńskich w 1971 r.

1 — Berlin, 2 — Cottbus, 3 — Drezno, 4 — Erfurt, 5 — Frankfurt, 6 — Gera, 7 — Halle, 8 — Karl-Marx-Stadt, 9 — Lipsk, 10 — Magdeburg, 11 — Neubrandenburg, 12 — Poczdam, 13 — Rostock, 14 — Schwerin, 15 — Suhl;
 a — 2,4-2,7; b — 2,8-3,1; c — 3,2-3,6; d — 3,6-7,5; e — 7,6-9,9 małżeństw na 1000 mieszkańców

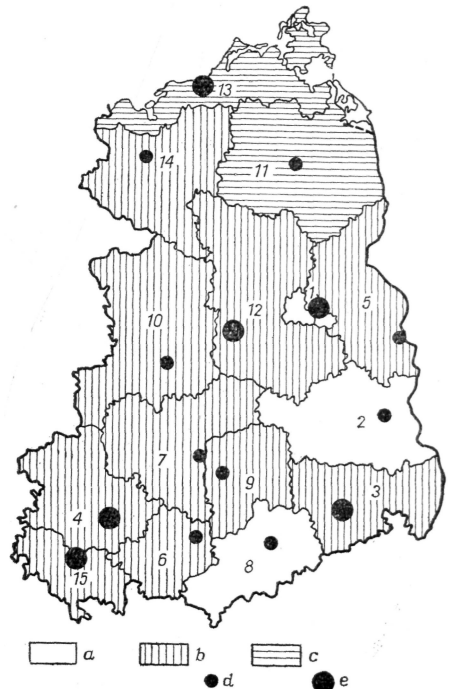

Tabela 9

Stan mieszkań i powierzchni mieszkalnej w przeliczeniu na 1 mieszkanie według okręgów w 1971 r.

Okręg	Liczba mieszkań	Przeciętna powierzchnia mieszkania w m ²	Przeciętna powierzchnia pokoiów	Liczba osób na 1 mieszkanie
Berlin	463 720	56,4	37,4	2,4
Cottbus	301 681	58,6	39,9	2,9
Drezno	686 531	56,6	38,7	2,8
Erfurt	412 471	64,1	42,4	3,1
Frankfurt	233 929	58,5	40,4	3,0
Gera	259 327	60,4	40,3	2,9
Halle	666 549	57,4	39,2	2,9
Karl-Marx-Stadt	785 906	51,9	34,4	2,6
Lipsk	542 050	59,4	40,5	2,8
Magdeburg	460 143	59,7	41,1	2,9
Neubrandenburg	201 455	58,2	40,6	3,2
Poczdami	391 359	60,2	41,6	2,9
Rostock	269 198	55,6	38,5	3,3
Schwerin	192 668	59,8	41,1	3,1
Suhl	190 045	62,2	40,4	3,0
NRD	6 057 032	57,9	39,2	2,9

Źródło: Obliczono na podstawie Statistisches Jahrbuch der DDR 1972.

Halle dostarcza najwięcej produktu przemysłu brutto, przede wszystkim chemicznego, metalurgicznego, i energetycznego. Trzecim dużym ośrodkiem przemysłu jest okręg Drezno, gdzie koncentruje się przemysł elektrotechniczny, spożywczy, lekki i tekstylny (tab. 10). Zauważyliśmy, że pomiędzy stopniem rozwoju społeczno-gospodarczego okręgów, a częstością małżeństw zachodzi dodatnia współzależność.

Dobór partnera do małżeństwa ma wielkie znaczenie demograficzne, genetyczne, socjologiczne, ekonomiczne, a nawet polityczne (zwłaszcza w krajach, gdzie dwie populacje różnią się religią albo językiem). Na dobór partnerów do małżeństwa mają niewątpliwie wpływ takie czynniki, jak wojna (obniżenie współczynnika małżeństw) oraz prawo obowiązujące w danym kraju. W tej pracy głównie skoncentrowaliśmy się na doborze partnerów według cech demograficznych (wieku, stanu cywilnego oraz miejsca zamieszkania partnerów). Szczupłość posiadanych danych nie pozwoliła prześledzić doboru według cech społeczno-zawodowych, wyznania czy narodowości.

Z poprzednim rozważań wiemy, iż w NRD występuje zdeformowana struktura ludności według płci i wieku, która była konsekwencją obydwóch wojen światowych. W 1946 r. odsetek mężczyzn w wieku o największym natężeniu częstotliwości zawierania małżeństw od 18 - 35 lat

Udział okręgów w wynikach

Okręg	Obszar	Ludność	Zatrudnieni				
			Ogółem	w prze- myśle	w budo- wnictwie	w rol- nictwie i leśnictwie	w gałę- ziach nie- produk- cyjnych
Berlin	0,4	6,4	7,8	5,5	11,1	0,8	11,9
Cottbus	7,6	5,1	4,9	4,8	5,6	5,7	4,5
Drezno	6,2	11,0	11,7	14,0	9,6	8,2	10,5
Erfurt	6,8	7,4	7,4	7,9	6,8	8,5	7,0
Frankfurt	6,6	4,0	3,3	2,3	4,9	5,2	3,6
Gera	3,7	4,3	4,4	5,1	3,8	4,0	4,2
Halle	8,1	11,3	11,2	13,3	9,5	10,1	10,2
Karl-Marx- -Stadt	5,6	12,0	12,5	17,1	8,9	6,4	9,7
Lipsk	4,6	8,7	8,9	9,7	7,1	6,7	8,5
Magdeburg	10,7	7,7	7,4	5,8	9,6	11,2	7,1
Neubran- denburg	10,0	3,7	3,2	1,2	4,4	8,5	3,7
Poczdami	11,6	6,6	6,0	4,7	6,5	8,7	6,7
Rostock	6,5	5,1	4,8	3,1	5,7	6,5	6,0
Schwerin	8,0	3,5	3,1	1,6	3,6	6,7	3,5
Suhl	3,6	3,2	3,4	4,0	2,7	6,2	2,9

Uwaga: Sumy każdej kolumny równają się 100.

Źródło: Statistisches Jahrbuch der DDR 1972.

wynosił 14,8%, natomiast odsetek kobiet w tym samym wieku był równy 22,6%. Te liczby są bardzo wymowne, bowiem od ich wysokości zależy wielkość współczynnika małżeństw. W 1971 r. proporcje istotnie zmieniają się na korzyść kobiet — odnośnie do liczby wynoszą 25,4% dla mężczyzn i 21,2% dla kobiet. Najbardziej sprzyjające warunki demograficzne dla zawierania związków małżeńskich istniały w początku lat sześćdziesiątych, dlatego też był on najbogatszy w związki małżeńskie. Obecnie zawiera się ich znacznie mniej (tab. 11).

Analiza strukturalna małżeństw według wieku wykazuje zmiany w kierunku odmładzania małżeństw, tzn. zawiera się małżeństwa w młodszym grupach wieku. Na podstawie posiadanych danych stwierdziliśmy:

— mężczyźni nowożeńcy w wieku 21 - 25 lat żenią się najchętniej z kobietami 19 - 21 lat,

— mężczyźni 30-letni biorą kobiety o 5 - 10 lat młodsze,

— kobiety 18-letnie wychodzą za mąż najczęściej za mężczyzn 21-letnich,

— wśród kobiet zawierających związek małżeński w wieku 25 i więcej lat dominują związki małżeńskie z mężczyznami w tej samej grupie wieku,

Tabela 10

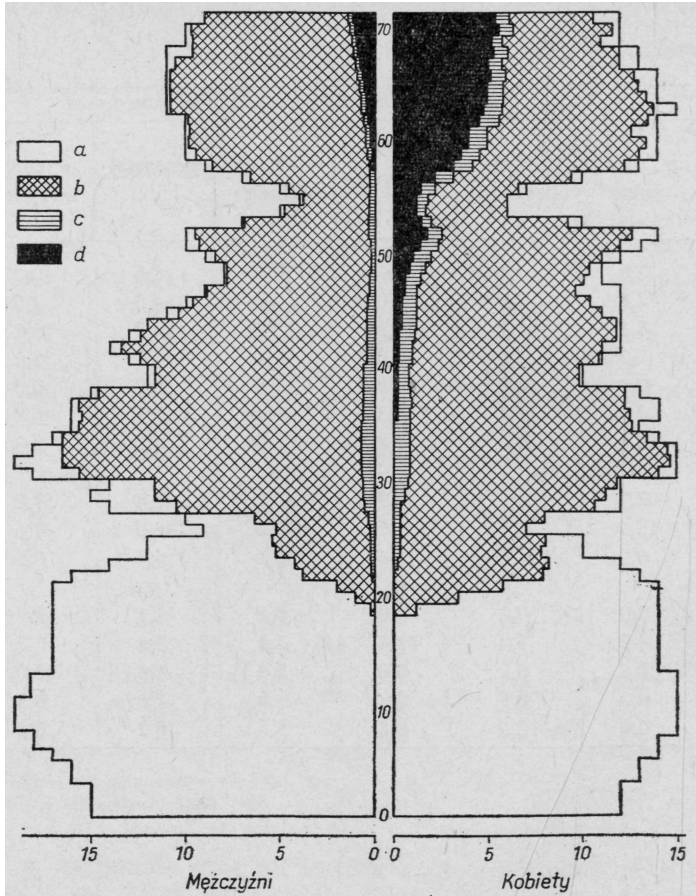
wybranych wskaźników (1971)

Produkt brutto przemysłu	Produkt brutto według gałęzi przemysłu						
	energia i materiały palne	przemysł chemiczny	metalurgia	elektro-technika	przemysł lekki	przemysł tekstylny	przemysł środków spożywczych
5,7	2,6	4,1	0,0	20,4	8,6	0,0	5,3
5,0	42,8	2,9	0,0	0,9	4,5	2,6	3,4
12,6	8,3	8,2	17,3	16,7	14,2	15,1	11,7
7,1	1,7	5,8	0,0	12,1	6,7	8,0	9,1
4,3	0,0	8,8	17,9	1,5	3,2	0,0	2,7
4,2	0,9	3,3	4,3	7,4	7,1	6,8	3,6
15,2	16,6	40,4	31,8	2,5	6,3	0,3	10,7
14,7	2,7	4,7	6,9	13,2	21,4	58,2	8,4
9,0	18,4	9,8	1,5	6,4	10,0	7,6	7,0
6,5	0,0	5,1	1,4	5,1	4,4	0,0	11,0
1,5	0,0	0,1	0,0	0,1	1,1	0,2	5,4
5,9	4,2	3,4	18,4	5,1	3,1	0,7	6,3
3,2	1,6	0,2	0,0	2,4	1,6	0,0	7,4
2,2	0,0	0,8	0,0	1,6	1,6	0,3	6,6
2,9	0,0	2,5	0,6	5,7	6,2	0,1	1,5

Tabela 11

Liczba małżeństw według okręgów

Okręg	1955	1960	1965	1973
NRD	155 410	167 583	129 002	136 996
Berlin	10 897	11 569	9 836	8 650
Cottbus	7 125	7 525	5 282	6 677
Drezno	16 409	18 519	15 112	14 642
Erfurt	11 142	12 840	9 607	10 560
Frankfurt	5 971	6 124	4 288	5 189
Gera	6 425	6 983	5 688	6 016
Halle	18 102	18 945	14 675	15 959
Karl-Marx-Stadt	18 879	18 697	15 061	16 426
Lipsk	13 739	14 672	11 615	11 769
Magdeburg	12 174	13 242	10 148	10 567
Neubrandenburg	6 343	6 394	4 377	5 278
Poczdami	10 323	11 396	8 334	8 644
Rostock	7 836	9 162	6 933	7 501
Schwerin	5 353	5 835	4 274	4 799
Suhl	4 719	5 680	3 772	4 319

Ryc. 4. Ludność według płci, wieku i stanu cywilnego. Stan w dniu 31 XII 1971.
Stan: a — wolny, b — zonaty, c — rozwiedziony, ci — wdowi

— w grupach ludzi starszych występują duże rozbieżności wieku, przy dużej jego zbieżności w grupie najstarszej.

Na ogół występuje zjawisko heterogamii, tzn. brak zbieżności wieku między osobami zawierającymi związek małżeński. Mężczyźni są na ogół starsi od kobiet. Współczynnik heterogamii jest obliczony jako stosunek sumy danych nie znajdujących się na przekątnej do wszystkich zawartych małżeństw. Obliczony dla lat 1968-1971 wynosił 89, 88, 87, 86. Aczkolwiek kształtuje się on bardzo wysoko, nieznacznie obniża się. Oznacza to, że powoli zanikają małżeństwa, gdzie partner jest znacznie starszy od partnerki.

W NRD zarówno u mężczyzn, jak i u kobiet obniża się przeciętny wiek zawierania związku małżeńskiego. Wynosi on dla mężczyzn 27,5 lat, dla kobiet 24,5 lat. Biorąc pod uwagę stan cywilny, przeciętny wiek kształtuje się dla kawalerów i panien znacznie niżej i wykazuje tendencje nieznacznego spadku. Obniżanie się przeciętnego wieku no wożeń-

Tabela 12

Przeciętny wiek zawierania związku małżeńskiego według stanu cywilnego

Rok	Przeciętny wiek zawierania związku małżeńskiego								Przeciętna różnica wieku
	mężczyźni				kobiety				
	Ogólnie	według stanu cywilnego			Ogólnie	według stanu cywilnego			
		wolny	owdowiały	rozwiedziony		wolna	owdowiała	rozwiedziona	
1952	30,5	25,6	52,7	41,0	27,3	23,8	40,7	35,8	3,2
1953	30,3	25,2	53,4	40,9	27,0	23,5	41,6	36,5	3,3
1954	30,1	24,9	54,0	40,7	26,8	23,4	42,8	36,5	3,3
1955	29,5	24,6	54,1	40,5	26,4	23,2	43,8	36,3	3,1
1956	29,5	24,5	54,1	40,4	26,5	23,0	44,7	36,4	3,0
1957	29,0	24,4	54,9	40,3	26,1	22,7	45,7	36,4	2,9
1958	28,5	24,0	55,3	39,8	25,6	22,6	46,5	36,3	2,9
1959	28,0	24,0	55,3	39,3	25,3	22,5	47,1	35,9	2,7
1960	27,6	23,9	55,5	38,7	25,0	22,5	47,5	35,5	2,6
1961	27,9	24,3	56,0	38,6	25,3	23,0	48,3	35,5	2,6
1962	27,3	23,8	55,7	37,7	24,8	22,5	48,2	34,5	2,5
1963	27,6	23,9	55,9	37,1	25,2	22,7	48,4	34,1	2,4
1964	28,0	24,1	57,4	37,1	25,5	22,9	48,8	33,8	2,5
1965	28,1	24,2	57,1	36,5	25,5	22,9	48,7	33,6	2,6
1966	28,4	24,5	57,2	36,2	25,6	22,9	49,1	33,2	2,8
1968	28,2	24,2	57,3	35,9	25,2	22,4	49,1	33,3	3,0
1970	27,5	24,0	56,9	35,8	24,5	21,9	49,1	33,6	3,0
1971	26,7	23,3	56,3	35,9	23,8	21,3	48,4	33,2	2,9
1972	26,5	23,2	56,3	35,5	23,7	21,3	48,3	33,2	2,8

Źródło: Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch der DDR 1965, 1966, 1972 - 1974.

ców jest konsekwencją zwiększonej ilości małżeństw zawieranych przez kobiety 18-letnie i przez mężczyzn 21-letnich. Wiek osób owdowiałych wstępujących powtórnie w związek małżeński rośnie, co jest rezultatem wydłużania się okresu trwania życia ludzkiego. Przeciętny wiek dla osób rozwiedzionych obniża się, a przyczyny należy szukać w zwiększonej liczbie rozwodów w młodszych grupach wieku (tab. 12). W młodszych rocznikach na ślubnym kobiercu stają coraz częściej partnerzy-rówieśnicy. Rówieśnikami są przeważnie kawalerowie i panny, mówimy więc o tych małżeństwach, że są najbardziej jednorodnie pod względem wieku. Dużą różnicą wieku charakteryzują się małżeństwa pomiędzy wdowcami a pannami. Najbardziej homogeniczne małżeństwa pod względem wieku partnerów mogą być między osobami stanu wolnego oraz między kawalerem a rozwódką (tab. 13).

Jak przebiegał dobór partnerów do małżeństwa uwzględniający stan cywilny, zestawiono w tabelach 14 i 15. Tabela 14 zawiera dane dotyczące, kto z kim się żeni. Uwagę zwrócił fakt, że rośnie liczba małżeństw

Tabela 13"

Homogeniczność według wieku dla wybranych stanów cywilnych

Rok	Kobieta wolna mężczyzna wolny	Kobieta wolna mężczyzna wdowiec	Kobieta wolna mężczyzna rozwiedziony	Kobieta roz- wiedziona mężczyzna wolny	Kobieta wolna mężczyzna wdowiec
1963	50,0	13,7	24,4	40,6	20,4
1964	52,3	15,1	25,4	41,9	22,0
1969	42,4	17,7	20,5	42,2	25,4
1970	44,0	13,9	18,8	41,4	26,6
1972	42,4	17,8	15,9	48,9	33,6

Źródło: Obliczono na podstawie Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch der DDR 1971 - 1974.

rozwodnik-rozwódka. Liczbę osób każdego stanu wstępujących w związek małżeński w ujęciu chronologicznym przedstawia tabela 15.

Zmiany w strukturze związków małżeńskich, zwracając uwagę na poprzedni stan cywilny, obrazują współczynnik homogeniczności oraz modele małżeństwa (homogeniczności, niezależności i ważony). Współczynnik homogeniczności dość niski po wojnie, osiąga swoje apogeum w latach sześćdziesiątych, by ponownie obniżyć się (tab. 16).

Przy budowie modelu małżeństwa wykorzystaliśmy dane roczne

Tabela 14

Małżeństwa według stanu cywilnego przed małżeństwem

Rok	Dotychczasowy stan cywilny mężczyzny								
	wolny			owdowiały			rozwiedziony		
	dotychczasowy stan cywilny kobiety								
	wolna	owdowiała	rozwiedziona	wolna	owdowiała	rozwiedziona	wolna	owdowiała	rozwiedziona

W liczbach absolutnych

1960	130 219	1 049	5 326	2 703	4 529	2 803	10 689	3 009	7 256
1965	93 778	853	6 864	2 136	3 361	2 445	9 703	1 907	7 955
1970	96 700	656	6 096	1 691	2 560	2 063	10 035	1 433	9 489
1971	97 698	618	5 982	1 507	2 375	1 981	9 521	1 382	9 141
1972	100 453	555	5 975	1 351	2 182	1 916	9 693	1 347	10 103

W procentach

1960	77,7	0,6	3,2	1,6	2,7	1,7	6,4	1,8	4,3
1965	72,7	0,7	5,3	1,7	2,6	1,9	7,5	1,5	6,2
1970	74,4	0,5	4,7	1,3	2,0	1,6	7,7	1,1	7,3
1971	75,0	0,5	4,6	1,2	1,8	1,5	7,3	1,1	7,0
1972	75,2	0,4	4,5	1,0	1,6	1,4	7,3	1,0	7,6

Źródło: Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch der DDR 1972 - 1974.

Tabela 15

Małżeństwa według stanu cywilnego przed małżeństwem

Rok	Mężczyźni				Kobiety			
	ogółem	według stanu cywilnego			ogółem	według stanu cywilnego		
		wolny	rozwie- dziony	owdo- wiały		wolna	rozwie- dziona	owdo- wiała
W liczbach absolutnych								
1962	165 677	136 330	20 242	9 105	165 677	141 782	16 385	7 510
1964	135 855	107 809	19 662	8 384	135 855	112 205	17 137	6 513
1966	121 571	94 632	19 402	7 537	121 571	98 523	17 240	5 808
1968	119 676	92 725	20 451	6 500	119 676	97 078	17 699	4 929
1970	130 723	103 452	20 957	6 314	130 723	108 426	17 648	4 649
1972	133 575	106 983	21 143	5 449	133 575	111 497	17 994	4 084
W procentach								
1962	100	82,3	12,2	5,5	100	85,6	9,9	4,5
1964	100	79,3	14,5	6,2	100	82,6	12,6	4,8
1966	100	77,8	16,0	6,2	100	81,0	14,2	4,8
1968	100	77,5	17,1	5,4	100	81,1	14,8	4,1
1970	100	79,1	16,0	4,8	100	82,9	13,5	3,6
1972	100	80,1	15,8	4,1	100	83,5	13,5	3,1

Źródło: Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch der DDR 1971 - 1974.

z lat 1946, 1951, 1961 i 1971 (tab. 17-20). Symbolem n_j^i określiliśmy liczbę małżeństw, w którym mąż należy do stanu cywilnego i , a żona do stanu cywilnego j . Zastosowanie modelu doboru do małżeństwa pokazuje, który dobór współmałżonka był bardziej intensywny: w grupie osób stanu wolnego czy wdowiego — w latach 1946, 1951, 1961 i 1971. Uwagi godne są liczby, które znalazły się na głównej diagonalnej. Są to pary,

Tabela 16

Współczynnik homogamii związków małżeńskich według dotychczasowego stanu cywilnego

Rok	Współczynnik homogamii	Rok	Współczynnik homogamii	Rok	Współczynnik homogamii
1946	72,1	1955	79,7	1964	82,3
1947	73,3	1956	79,9	1965	81,3
1948	72,8	1957	81,3	1966	80,6
1949	73,3	1958	83,0	1967	80,8
1950	71,5	1959	83,7	1968	81,1
1951	74,5	1960	84,7	1969	81,9
1952	77,0	1961	84,7	1970	83,3
1953	77,7	1962	84,7	1971	83,8
1954	78,1	1963	83,4	1972	84,4

Źródło: Obliczono na podstawie Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch der DDR 1965, 1972 - 1974.

Tabela 17

Model małżeństwa w 1946 r. według dotychczasowego stanu cywilnego przed małżeństwem

Wyszczególnienie	Mężczyźni		Wolny	Owdowiały	Rozwiedziony	Ogółem
	Kobiety					
Model empiryczny n_j^i	wolny		78 915	6 892	6 854	92 661
	owdowiały		10 339	8 221	4 518	23 078
	rozwiedziony		3 334	2 973	2 980	9 287
			<u>92 588</u>	<u>18 086</u>	<u>14 352</u>	<u>125 026</u>
Model całkowitej niezależności p_j^i			68 621	13 404	10 637	
			17 090	3 338	2 649	
			6 877	1 343	1 066	
Model homogeniczności h_j^i			92 588	—	73	
			—	18 086	4 992	
Model ważony $h_j^i + (1 - \lambda)p_j^i$ $\lambda = 0,403$			—	—	9 287	
			78 280	8 002	6 379	
			10 203	9 282	3 593	
		4 057	802	4 379		

Źródło: Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch der DDR 1973; M. Segalen, A. Jaquard, *Choix du conjoint et homogamie*, Population 1971.

Tabela 1

Model małżeństwa w 1951 r. według dotychczasowego stanu cywilnego przed małżeństwem

Wyszczególnienie	Mężczyźni		Wolny	Owdowiały	Rozwiedziony	Ogółem
	Kobiety					
Model empiryczny n_j^i	wolny		127 939	4 780	12 521	145 240
	owdowiały		10 562	9 079	11 330	30 971
	rozwiedziony		6 898	3 551	8 560	19 009
			<u>145 399</u>	<u>17 410</u>	<u>32 411</u>	<u>195 220</u>
Model całkowitej niezależności p_j^i			108 174	12 953	24 113	
			23 067	2 762	5 142	
			14 158	1 695	3 156	
Model homogeniczności h_j^i			145 240	—	—	
			159	17 410	13 402	
Model ważony $h_j^i + (1 - \lambda)p_j^i$ $\lambda = 0,512$			—	—	19 009	
			127 152	6 321	11 767	
			11 338	10 262	9 371	
		6 909	827	11 273		

Źródło: Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch der DDR 1973; M. Segalen, A. Jaquard, *Choix du conjoint et homogamie*, Population 1971.

Tabela 19

Model małżeństwa w 1961 r. według dotychczasowego stanu cywilnego przed małżeństwem

Wyszczególnienie	Mężczyźni		Wolny	Owdowiały	Rozwiedziony	Ogółem
	Kobiety					
Model empiryczny n_j^i	wolny		132 019	2 677	10 791	145 487
	owdowiały		989	4 348	2 558	7 895
	rozwiedziony		5 976	2 855	7 225	16 056
			138 984	9 880	20 574	169 438
Model całkowitej niezależności p_j^i			119 338	8 483	17 666	
			6 476	460	958	
			13 170	936	1 950	
Model homoge- niczności h_j^i			138 984	1 985	4 518	
			—	7 895	—	
			—	—	16 056	
Model ważony $h_j^i + (1 - \lambda)p_j^i$ $\lambda = 0,595$			131 027	4 617	9 843	
			2 623	4 884	388	
			5 334	379	10 343	

Źródło: Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch der DDR 1973; M. Segalen, A. Jaquard, *Choix du conjoint et homogamie*, Population 1971.

Tabela 20

Model małżeństwa w 1971 r. według dotychczasowego stanu cywilnego przed małżeństwem

Wyszczególnienie	Mężczyźni		Wolny	Owdowiały	Rozwiedziony	Ogółem
	Kobiety					
Model empiryczny n_j^i	wolny		97 698	1 507	9 521	108 726
	owdowiały		618	2 375	1 382	4 375
	rozwiedziony		5 892	1 981	9 141	17 104
			104 298	5 863	20 044	130 205
Model całkowitej niezależności p_j^i			87 092	4 896	16 738	
			3 505	197	673	
			13 701	770	2 633	
Model homoge- niczności h_j^i			104 298	1 488	2 940	
			—	4 375	—	
			—	—	17 104	
Model ważony $h_j^i + (1 - \lambda)p_j^i$ $\lambda = 0,466$			90 110	3 308	10 308	
			1 872	2 144	359	
			7 316	411	9 376	

Źródło: Bevölkerungsstatistisches Jahrbuch der DDR 1973; M. Segalen, A. Jaquard, *Choix du conjoint et homogamie*, Population 1971.

gdzie obydwaj partnerzy pochodzą z tej samej grupy stanu cywilnego. W ten sposób w 1951 r. 145 399 kawalerów wstąpiło w związki małżeńskie z 127 939 pannami i 10 562 wdowami; 17 410 wdowców ożeniło się z 9 079 wdowami oraz 4 780 pannami. Najmniej małżeństw było zawartych pomiędzy rozwodnikami.

Z powyższych danych empirycznych trudno otrzymać jakąkolwiek charakterystykę danego zjawiska. Dla jej osiągnięcia zbudowaliśmy dwa modele teoretyczne, tzn. model niezależności i model homogeniczności. Model niezależności wynika z tego, iż w studiach nad populacjami powoływano się na hipotezę, oczywiście nierealną, polegającą na tym, że nie ma jakiegokolwiek doboru współmałżonka. Dokładniej mówiąc, populacja zachowuje się w sposób przypadkowy, tzn. tworzące się pary są próbką losową spośród ogółu par możliwych. W rzeczywistości hipoteza o przypadkowości rzadko się sprawdza, bowiem dobór współmałżonka jest dokładnie ukierunkowany. Gdyby hipoteza o całkowitej niezależności została sprawdzona, stosunek par składających się z mężczyzn stanu cywilnego i i kobiet stanu cywilnego j , byłby równy iloczynowi stosunku mężczyzn i do ogółu mężczyzn przez stosunek kobiet j do ogółu kobiet. Wychodząc z macierzy małżeństw można ustalić macierze odpowiadające porządkowi całkowitej niezależności, w której P_j^i odpowiada rubryce mężczyźni i i kobiety j i obliczona została relacja:

$$P_j^i = \frac{t_j + t_i}{T}$$

gdzie: t_i — ogólna liczba mężczyzn stanu cywilnego i ; t_j — ogólna liczba kobiet stanu cywilnego j ; T — ogólna liczba małżeństw.

Tak więc w dalszym ciągu opierając się na danych z 1951 r. na 195 220 małżeństw przypadało 145 399 kawalerów i 145 240 panien. Gdyby małżeństwo było kwestią przypadku, to teoretyczna liczba małżeństw kawalerów z pannami wynosiłaby:

$$P_{\text{wolna}}^{\text{wolny}} = \frac{145\,399 \times 145\,240}{195\,220} = 118\,174$$

W rzeczywistości było takich małżeństw znacznie więcej, a mianowicie 127 939, co nie potwierdza hipotezy o całkowitej niezależności doboru współmałżonka.

Można też porównać rzeczywistość ze skrajnym modelem tzw. całkowitej homogeniczności. Odpowiada on hipotezie, według której kawaler żeni się z panną, wdowiec z wdową, rozwodnik z rozwódką. W modelu homogenicznym jedynie na głównej przekątnej macierzy muszą być wartości różne od zera, a pozostałe wartości mogą być równe zeru. Taki przypadek możliwy jest tylko wówczas, gdyby istniała równowaga płci w każdym stanie cywilnym. W rozpatrywanym przykładzie (1951 r.) mieliśmy większą liczbę kawalerów niż panien oraz prawie dwukrotnie więk-

szą liczbę wdów od wdowców. Ciekawy staje się fakt, że na ślubnym kobiercu staje w porównaniu z rozwódkami znacznie więcej rozwodników (prawie dwukrotnie więcej niż rozwódek). Z modelu empirycznego widać, iż wdowy chętniej reflektują na rozwodników niż na kawalerów, zaś bardzo rzadko żenią się z wdowcami. Małżeństw wdowiec-wdowa mogłoby być 17 410, jednak było ich jedynie 9 079.

Homogeniczność definiujemy jako możliwie największą koncentrację na diagonalnej bądź kobiet, bądź mężczyzn, nadmiar zaś rozdzielamy między pozostałe rozporządzalne kategorie stanów cywilnych w sposób zupełnie przypadkowy. Otrzymujemy w ten sposób h_j^i małżeństw dla każdego typu par. W ten sposób w 1951 r. na 145 399 kawalerów i 145 240 pańien w porządku homogenym mogłoby być 145 240 małżeństw, a 159 kawalerów w nadmiarze ożeniłoby się z wdowami.

Te dwa opisane wyżej modele: niezależności i homogeniczności nie reprezentują idealnie ani też nie odpowiadają rzeczywistości. W sposób niewątpliwie prosty odtwarza rzeczywistość model pośredni. Będzie to model równoważący, innymi słowy pary dobierają się z prawdopodobieństwem λ według systemu homogamii i z prawdopodobieństwem $1-\lambda$ według systemu całkowitej niezależności.

Liczbę małżeństw dla każdego typu par można obliczyć według następującego wzoru:

$$t_j^i = (1-\lambda)P_j^i + \lambda h_j^i$$

Otrzymane w ten sposób teoretyczne liczby t_j^i są najlepiej zbliżone do liczb zaobserwowanych n_j^i . Aby obliczyć t_j^i należy znaleźć wartości parametru λ , który by możliwie najlepiej dopasował ten model do rzeczywistości. Wartość λ szukamy przez zastosowanie metody najmniejszych kwadratów.

$$f(\lambda) = \sum_{ij} [h_j^i - \lambda h_j^i - (1-\lambda) p_j^i]^2 = \sum [n_j^i - p_j^i - \lambda (h_j^i - p_j^i)].$$

Obliczamy następnie pochodną

$$f'(\lambda) = -2 \sum (h_j^i - p_j^i)(n_j^i - p_j^i) + 2\lambda \sum (h_j^i - p_j^i)^2.$$

Wartość poszukiwana dana jest więc przez następujący wzór

$$\lambda = \frac{(h_j^i - p_j^i)(n_j^i - p_j^i)}{(h_j^i - p_j^i)^2}.$$

Po otrzymaniu w ten sposób parametru pozostaje jeszcze obliczyć wartości teoretyczne $\lambda h_j^i + (1-\lambda) p_j^i$ i sprawdzić z obserwacjami n_j^i . Wiadzimy, że różnica pomiędzy t_j^i a n_j^i nie jest tak wielka. Zaletą parametru λ jest przede wszystkim jego bardzo prosta interpretacja. Otrzymamy mianowicie $\lambda=1$ w przypadku homogamii zupełnej, a $\lambda=0$ w przy-

padku całkowitej niezależności. Parametr λ jest określany poprzez wyrażenie „wskaźnik homogamii”. Obliczony dla NRD wynosił: w roku 1946 $\lambda=40,3$, 1951 — 51,2, 1961 — 59,5, 1971 — 46,6. Mając wartości λ oblicza się macierze liczb małżeństw typu „mąż i , żona j ” według wzoru $t_{ij}^i = \lambda h_j^i + (1 - \lambda) p_j^i$ i zauważa się, że te macierze są bliskie macierzom zaobserwowanym n_j^i . Na podstawie tego porównania możemy wyciągnąć wniosek, czy dany model stanowi dobre przybliżenie rzeczywistości.

Nie przeceniając zbyt dokładnie uzyskiwanych wyników analizy można stwierdzić, że tendencja homogeniczna dominuje najwyraźniej w 1961 r., bowiem zawarto wówczas najwięcej pierwszych związków małżeńskich. W okresie bezpośrednio powojennym struktura małżeństw według poprzedniego stanu cywilnego w NRD była bardzo osobliwa. Charakteryzowała się dużą liczbą wdów, które żeniły się z kawalerami. Stąd też nasze λ nie może być wysokie. Także obecnie λ jest niskie, bowiem rozwodnicy, których ostatnio jest coraz więcej, wołają panny niż rozwódki.

Chcąc uzyskać wyniki dotyczące doboru partnera do małżeństwa według stanu cywilnego i równocześnie według wieku, obliczono także współczynniki homogeniczności. W grupie wieku od 20 do 25 lat można stwierdzić, że homogeniczność stale rośnie. W 100% homogenne małżeństwa są w wieku poniżej 20 roku życia. W miarę starzenia się nowożeńców współczynnik homogeniczności również się zwiększa (tabela 21).

Można badać również homogeniczność par ze względu na miejsce zamieszkania nowożeńców, czyli śledzić geografie małżeństw. Coraz mniej par pochodzi z tej samej miejscowości czy nawet okręgu, a coraz więcej par wywodzi się z różnych okręgów. Przez ostatnie trzy lata współczynnik ten kształtował się następująco: 82,2, 81,9, 81,3, a więc maleje. Na-

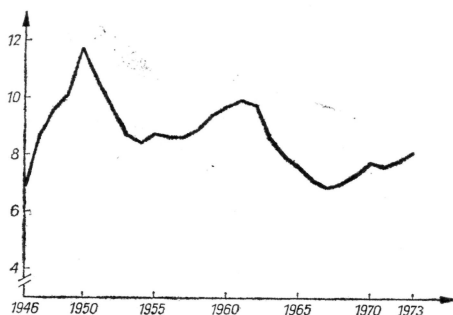
Tabela 21

Homogeniczność według stanu cywilnego dla grup wieku

Wiek	Współczynnik homogamii			
	1963	1964	1969	1970
Poniżej 20	99,7	99,8	99,8	99,7
20 - 25	94,2	94,2	95,0	95,8
25 - 30	68,4	74,6	69,5	70,3
30 - 35	56,3	59,8	58,7	60,5
35 - 40	53,4	52,2	57,7	57,2
40 - 45	46,2	49,4	54,6	50,2
45 - 50	44,6	56,7	49,0	49,6
50 - 55	53,2	52,4	56,6	54,1
55 - 60	57,0	54,8	55,0	53,0
60 - 65	61,4	65,2	60,1	63,5
65 i więcej	65,7	68,7	67,0	69,8

leży się spodziewać, iż w miarę rozwoju turystyki, industrializacji i urbanizacji kraju współczynnik ten nadal będzie malał.

Wahania w częstotliwości zawieranych małżeństw oraz zmiany w strukturze wieku nowożeńców mają wpływ na proces reprodukcji ludności. Czynniki wpływające na liczbę zawieranych małżeństw są bardzo liczne

Ryc. 5. Związki małżeńskie na 1000 mieszkańców

m. in. czynniki ekonomiczne, demograficzne, prawne, polityczne, socjologiczne, psychologiczne, obyczajowe oraz zdrowotne. W ujęciu chronologicznym, jak i przestrzennym o spadku liczebności małżeństw informują nas tabela 11 i wykres. Największy spadek absolutny liczb małżeństw notuje się w Berlinie, następnie w okręgu Lipsk, Poczdam i Gera. Na ślubnym kobiercu stanęło najwięcej par w okręgu Karl-Marx-Stadt 15 972 (1971), najmniej w okręgu Suhl, bowiem 4 226. W okresie powojennym najbogatszy w związki małżeńskie był 1950 r. — 214 744, najmniej w 1967 r. — 117 146, co stanowi niewiele ponad 50% liczby małżeństw z 1950 r. Fakt, że tak dużo zawierano związków małżeńskich po II wojnie światowej nie jest osobiwe dla NRD, gdyż wiele państw takich jak Francja, Polska, USA czy Holandia miały dwukrotnie wyższe współczynniki zawierania małżeństw. Zresztą w NRD nie wystąpił wyż demograficzny. Małą liczbę małżeństw można wytłumaczyć m. in. skutkiem zatrudnienia ogromnej liczby kobiet.

Reasumując, analiza ruchu małżeńskiego w Niemieckiej Republice Demokratycznej wykazuje, że dobór partnera i liczba zawartych małżeństw uzależniona jest od zmian życia gospodarczego, społecznego, od struktury ludności według płci, od różnych norm politycznych, prawnych i ekonomicznych.

SOCIAL CONDITIONS OF THE PARTNER CHOICE TO MARRIAGE IN THE GDR

Summary

The author deals with the distribution of the newly married couples by age and former marital status of the partners as well as with the demographic and geographical homogeneity of marriages.